

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

TEKSTİL YÜZEY TASARIMINDA YENİ BİR EĞİLİM:
MORDAN BASKI

FİKRİYE ÖZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi. Menekşe Suzan TEKER

ANTALYA – 2020

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

TEKSTİL YÜZEY TASARIMINDA YENİ BİR EĞİLİM:
MORDAN BASKI

FİKRİYE ÖZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi. Menekşe Suzan TEKER

ANTALYA – 2020

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

...../...../.....

Fikriye ÖZCAN

İmzası

ÖN SÖZ/TEŞEKKÜR

Değerli bilgi ve fikirleriyle beni yönlendiren, destekleriyle bana yola gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Suzan Teker'e, bu süreç içerisinde desteklerini benden eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi Harun Diler ve ailemin her bir üyesine sonsuz teşekkürlerimi dilerim.

Baskı olarak literatürde yer almayan mordan baskı yönteminin kaynağı olarak, çalışmamı yürütürken yardımlarını hiç esirgemeyen, bilgi ve birikimi benimle paylaşan ve tezimin oluşmasını sağlayan Beste Bonnard hocama teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Fikriye ÖZCAN

18.08.2020

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fikriye ÖZCAN
	Numarası	20175307007
	Anasanat Dalı	Sanat ve Tasarım
	Danışmanı	Dr. Öğ. Üyesi Menekşe Suzan TEKER
Tezin Adı		Tekstil Yüzey Tasarımında Yeni Bir Eğilim: Mordan Baskı

ÖZ

Tekstil yüzey tasarımında yaygın olarak kullanılan tekniklerden bir tanesi de baskıdır. Baskı teknikleri kendi içerisinde birçok farklı malzemeyi ve yöntemi barındırmaktadır. Bu teknikler içerisinde henüz sayılmayan mordan baskı ise bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Doğal boyanın, tekstil yüzeyine sabitlenmesini sağlamak amacı ile kullanılan “mordan maddesi” baskı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hintli ustalar tarafından yaklaşık olarak 5000 yıl kadar önce başladığı düşünülen mordan baskı yönteminin, nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar geldiği düşünülmektedir. Aynı zamanda doğal malzeme ve doğal yöntemlerle çevreye duyarlı üretimin hız kazandığı son 20 yılda, mordan baskı tekrar uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de bu mordan baskı yöntemini uygulayan tek sanatçının Beste Bonnard olduğu tespit edilmiş olup, bu teknik kendisi tarafından verilen atölye çalışmalarında öğrenilmiştir. Kendisiyle röportaj yapılarak gerekli tüm bilgiler alınmıştır. Geleneksel motiflerden yola çıkılarak yapılan yedi tasarım iç mekan tekstil ürünlerine uygulanmıştır. Kalıp/ağaç baskı olarak yapılan tasarımlar bambu ağacı üzerine lazer kesimle yapılmıştır. Sürdürülebilirlik açısından da önem arz eden mordan baskı yönteminin daha fazla kişiye ulaşması en büyük amaçtır.

Pamuklu kumaş üzerine yapılan uygulamalarda, şap, demir sülfat ve bakır sülfat mordanları kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mordan, Mordan baskı, Tekstil, Baskı, Kalıp/ağaç baskı.

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Student	Name Surname	Fikriye ÖZCAN
	Number	20175307007
	Department	Art and Design
	Advisor	Asst. Prof. Menekşe Suzan TEKER
Thesis Name		A New Trend in Textile Surface Design: Mordant Printing

ABSTRACT

One of the techniques commonly used in textile surface design is printing. Printing techniques contain many different materials and methods. Mordant printing, which is not yet counted among these techniques, is the subject of this study.

The "mordant material" used to fix the natural dye on the textile surface has started to be used as a printing material. It is thought that the mordant printing method, which is thought to have started about 5000 years ago by Indian masters, has been passed down from generation to generation. At the same time, in the last 20 years, when environmentally friendly production gained speed with natural materials and natural methods, mordant printing has started to be applied again.

Beste Bonnard is the only person who applies mordant printing in Turkey, this technique has been learned in workshops given by herself. All necessary information was obtained by interviewing her. Seven designs based on traditional motifs have been applied to interior textile products. The designs made as stencil / wood printing are made by laser cutting on bamboo tree. The biggest goal of the mordant printing method, which is also important in terms of sustainability, is to reach more people.

In applications on cotton fabric, alum, iron sulphate and copper sulphate mordants are used.

Keywords: Mordant, Mordant printing, Textile, Printing, Stencil / wood printing.

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel.1: Damga mühürlerin tekstil üzerinde kullanımlarının canlandırıldığı resim.....	5
Görsel.2: 13-14. Yüzyıla tarihlendirilen Fustat'ta bulunmuş Hindistan'a özgü blok baskılı ve mordan boyalı pamuklu kumaş The Metropolitan Museum of Art, New York, Purchase, V. Everit Macy Gift, 1930	8
Görsel.3: Arrival(Geliş) filminden bir görsel	15
Görsel.4: Tasarım no:1	16
Görsel.5: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.1	16
Görsel.6: Uygulanan mordan baskı örneği	17
Görsel.7: Tasarım no:2	17
Görsel.8: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.2.....	18
Görsel.9: Uygulanan mordan baskı örneği	18
Görsel.10: Tasarım no:3.....	19
Görsel.11: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.3	19
Görsel.12: Uygulanan mordan baskı örneği.....	20
Görsel.13: Tasarım no:4.....	20
Görsel.14: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.4	21
Görsel.15: Uygulanan mordan baskı örneği.....	21
Görsel.16: Tasarım no:5.....	21
Görsel.17: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.5	22
Görsel.18: Uygulanan mordan baskı örneği.....	22
Görsel.19: Tasarım no:6.....	23
Görsel.20: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.6	23
Görsel.21: Uygulanan mordan baskı örneği.....	24
Görsel.22: Tasarım no:7.....	24
Görsel.23: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.7	25
Görsel.24: Uygulanan mordan baskı örneği.....	25
Görsel.25: Uygulanan mordan baskı örneği.....	25
Görsel.26: Uygulanan mordan baskı örneği.....	26
Görsel.27: Uygulanan mordan baskı örneği.....	26
Görsel.28: Kalıp/ağaç baskının uygulaması.....	27
Görsel.29: Kalıp/ağaç baskının uygulaması.....	27

Görsel.30: Boya kazanı	28
Görsel.31: Hazırlanan mordan baskı maddeleri.....	28
Görsel.32: Deneme yapılmış kumaşlar	29
Görsel.33: Hazırlanan kepekli su.....	30
Görsel.34: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü	31
Görsel.35: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü	31
Görsel.36: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü	32
Görsel.37: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü	32
Görsel.38: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü	33
Görsel.39: Kalıp/ağaç baskının lazer kesim uygulama aşaması.....	38
Görsel.40: Uygulama hazırlıkları.....	38
Görsel.41: Uygulama aşaması.....	39
Görsel.42: Uygulama aşaması.....	39
Görsel.43: Uygulama aşaması.....	40
Görsel.44: Uygulama aşaması.....	40

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEZ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
GÖRSELLER LİSTESİ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Tanımlar	2
1.5. Sınırlılıklar	3
2. BÖLÜM: TEKSTİL YÜZEY TASARIMINDA KULLANILAN BASKI YÖNTEMİ: KALIP BASKI	4
2.1. Tekstil Baskıcılığının Tarihi	4
2.2. El Baskıcılığı	6
2.2.1. Kalıp Baskı (Ağaç Baskı) Tekniği	7
3. BÖLÜM: MORDAN BASKI VE UYGULAMALAR	8
3.1. Mordan Baskı	8
3.2. Mordan Baskı Yöntemi	13
3.2.1. Materyal Bilgisi	13
3.2.2. Uygulama Bilgisi	14
3.3. Mordan Baskı Yöntemi ile Üretilen Yüzey Tasarım Örnekleri ve Uygulamalar	14
4. SONUÇ	34
KAYNAKÇA	36
EKLER	38
ÖZGEÇMİŞ	41

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Konusu

Tekstil yüzey tasarımında yaygın olarak kullanılan tekniklerden bir tanesi de baskıdır. Baskı teknikleri kendi içerisinde birçok farklı malzemeyi ve yöntemi barındırmaktadır. Direkt baskı, aşındırma baskı ve rezerve baskı yöntemleri olarak temelde üçe ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra el baskıcılığı (El blok veya el şablon\kalıp baskı) Şablon (Filmdruck Baskı), Rulo Baskı, Rotasyon Baskı, Transfer Baskı ve teknolojinin geldiği son nokta olarak görülen Djital Baskı tekniğinin de kullanıldığı vurgulanmaktadır (İşmal ve Yıldırım, 2012, s.3).

Bu teknikler içerisinde henüz sayılmayan mordan baskı ise bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Doğal boyanın, tekstil yüzeyine sabitlenmesini sağlamak amacı ile kullanılan “mordan maddesi” baskı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hintli ustalar tarafından yaklaşık olarak 5000 yıl kadar önce başladığı düşünülen mordan baskı yönteminin, nesilden nesile aktararak günümüze kadar geldiği düşünülmektedir. Geleneksel sanatların birçok dalında olduğu gibi bu yöntemde unutulmaya başlamıştır. Doğal malzeme, doğal yöntemler, çevreye duyarlı üretimlerin hız kazandığı son 20 yılda, mordan baskı da yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de bu mordan baskı yöntemini uygulayan tek sanatçının Beste Bonnard olduğu tespit edilmiş olup, bu teknik kendisi tarafından verilen atölye çalışmalarında öğrenilmiştir. Türkiye’de daha yaygın bir uygulama alanı bulmasının mümkün olduğu düşünüldüğünden çalışma konusu olarak belirlenmiştir

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, deseni kumaş üzerine aktarmaya yarayan mordan baskı yöntemini incelemek, eğitimde alınandan farklı bir mordan maddesini de ekleyerek iç mekan tekstil ürünleri için tasarımlar yaparak sürdürülebilir moda destek olmaktır.

Mordan baskı ile üretilen ürünlerin yaygın olarak giyim sektöründe kullanılmasına alternatif olarak ev tekstili ve iç dekorasyon ürün tasarımlarının yapılması amaçlanmaktadır.

1.3. Önem

Yapılan literatür taraması sonucunda, konu ile ilgili Türkçe kaynağa rastlanmamış olup yabancı literatürde ise;

- Rosenfield, Y. (2016). Indian Block-Printed Textiles: Past and Present, The Metropolitan Museum of Art web sitesindeki kaynakta Mordan baskı ile bazı bilgilere rastlanılmıştır.
- <https://www.grahamkeegan.com/block-printing-with-mordants> web sitesinde ise Graham Keegan, workshoplar yaparak mordan baskı ile ilgili bilgiler verdiği görülmektedir.

Türkçe literatürde henüz yer almayan bu uygulamanın, akademik açıdan değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Modada sürdürülebilirlik ve ekoloji açısından yeni bir eğilim olan mordan baskı, ev tekstili ve iç dekorasyon ürünlerine uygulanmıştır. Bu da yöntemin kullanılabilirliğini ve yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

Araştırmalar sonucunda Graham Keegan ve Julie Ryder'in mordan baskı ile ilgili çalışmalar yapmakta oldukları görülmüştür. Tekstil tasarımcısı olan Graham Keegan'in özellikle doğal boyalar konusunda çalıştığı görülmektedir. Kişisel internet sitesinde, baskı tasarımında, geleneksel blok baskı ve el kesimi şablon tekniğinde uzman olduğu belirtilmektedir. Yaptığı çalışmaların butik tasarımcılar tarafından uluslararası kıyafet, ev tekstili, aksesuar ve duvar kağıdı ürün markaları tarafından satıldığı bildirilmektedir. Julie Ryder ise Melbourne Tekstil Enstitüsü'nde tekstil tasarımı eğitimi almış sonrasında kendi tasarım stüdyosunu açarak el baskı ürünler üzerine çalışmaya başlamıştır.

Mordan baskı yönteminin araştırılmasının yanı sıra, bu konuda Türkiye'de çalışmalar yürüten ve bir etnobotanikçi olan Beste Bonnard ile röportaj yapılmış olup, kendisi birincil kaynak olarak çalışmamızda yer almıştır. Doğal boya ve ekolojik baskı konularında çalışmalar yapan Bonnard, doğal boyanın tekstil sektöründe kullanımını yaygınlaştırmayı misyon edinmiş bir usta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğal boyalar ile yapılan baskıcılığın oldukça meşakkatli ve uzun bir süreç gerektirdiği düşünüldüğünde, daha kolay ve kısa sürede uygulanan mordan baskı tekniğinin kabul edilebilirliğinin ve yaygınlaşmasının oldukça hızlı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Tanımlar

Mordan: Doğal boyarmaddeleri tekstil elyafına bağlama işlemine mordanlama, bu amaç için kullanılan maddelere de mordan maddesi denilmektedir (Enez, 1987, s.3).

Ekolojik baskı (Ecoprint): Bitkilerin ve yaprakların form ve renklerini doğal malzemelerle kumaşa aktarma işlemidir (Flint, 2008, s.137).

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmada malzeme olarak pamuklu kumaş tercih edilmiştir. Mordan maddesi olarak şap [$KAl(SO_4)_2$], bakır sülfat [göztaşı / $CuSO_4 \cdot 5H_2O$] ve demir sülfat [saçıkıbrıs / $FeSO_4 \cdot 7H_2O$]; doğal boya maddesi olarak ise Kökboya (*Rubia tinctorum*), muhabbet çiçeği (*Reseda lutea*) ve ceviz kabuğu (*Juglans regia*) bitkileri kullanılmıştır. Yedi farklı desen tasarımı yapılarak, on farklı iç mekan tekstil ürününe (Çocuk yatak örtüsü ve yastık kılıfı, kırlent, abajur, kumaş peçete, runner (ranır), masa örtüsü, minder, pano, koltuk şalı) uygulanmıştır. Desen tasarımları bambu malzeme üzerine lazer kesimle çıkarılmıştır.

2. BÖLÜM: TEKSTİL YÜZEY TASARIMINDA KULLANILAN BASKI YÖNTEMİ: KALIP BASKI

Tekstil baskıcılığı; antik çağlardan günümüze kadar birçok farklı tekstil materyali üzerine süsleme amaçlı boyar maddelerle yapılan renklendirme, çevresini dekore etme, desenlendirme işlemi olarak tanımlanmaktadır (Macun, 2019, s.2). Barışta (1988, s.195), yazmacılık olarak isimlendirilen uygulamayı, "...bez üzerine, çeşitli renkte çeşitli boyalar kullanarak tahta kalıplarla basılan motiflerden gelişen kompozisyonlarla oluşturulan bir süsleme sanatı" olarak tanımlamaktadır.

Uygulanmaya başlandığı günden bugüne kadar teknolojik gelişmelerinde etkisiyle birçok farklı baskı yöntemi geliştirilmiştir. Sanat ile olan yakın ilişkisi de yüzlerce yıldır etkinliğini ve önemi kaybetmeden günümüze kadar gelmesinde etkili olmuştur. Uygulama teknikleri, binlerce yıl boyunca ilkel araçlardan başlayarak karmaşık makinelere kadar değişmiştir (İşmal ve Yıldırım,2012, s.1).

2.1. Tekstil Baskıcılığının Tarihi

Tekstil ürünlerinin tarihsel süreci ile ilgili yapılan araştırmalarda karşılaşılan en büyük problemin, tekstil ürünlerinin organik yapısı olduğu bilinmektedir. Çevresel faktörlerden kolay etkilenmesi, kazılardan ortaya çıkan az sayıda buluntunun nedenini açıklamaktadır. Bu nedenle tekstil ürünleri hakkındaki bilgilerin birçoğu varsayım olarak ortaya konmakta, duvar resimleri, boya kalıntıları veya seramik malzemeler gibi kazı buluntuları üzerindeki süslemeler ile desteklenmektedir. Yapılan her kazı çalışması tekstil ürünleri hakkında bilinen süreci çok daha eskilere götürmektedir. Günümüze kadar bulunmuş en eski tekstil materyali keten elyafıdır. Yaklaşık 34.000 yıl önceye tarihlendirilen keten elyafı Gürcistan'da Dzudzuana Mağarası'nda bulunmuştur (Kvavadze vd., 2009, s.1359).

Elyaf, iplik ve yüzey oluşumu ile ilerleyen tekstil ürünleri sürecinde, bu ürünlerin ne zaman desenlendirilmeye (süslenmeye, boyanmaya) başlandığı ise tam olarak bilinmemektedir. Tekstil ürünlerinin desenlendirilmesinde birçok farklı yöntem yüzyıllardır kullanılmakta ve bunun yanı sıra yeni yöntemler de geliştirilmektedir.

Teknolojik gelişmelerin birçok farklı sektör gibi tekstil sektöründe de yoğun bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir.

Buna karşın binlerce yıllık geçmişi ile geleneksel yöntemler de devam ettirilmekte, yeni malzeme ve tekniklerle uygulamalar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Tekstil baskıcılığı ile ilgili olarak Miles (2003, s.1-2), baskıcılığın nerede başladığı konusunda net bir bilgi bulunmadığını, ancak kaynaklarda her ikisi de kökboya (*Rubia tinctorum*) ile boyanmış İndus Vadisi'nde M.Ö. 3000 yıllarına ait bir pamuk çeşidi ile Mısır'da bulunan M.Ö. 1400 yıllarına ait ketenden bahsetmektedir. Kâğıt baskıcılığının icadı ile ilişkilendirilen ipek boyamacılığı hakkında da Çin'de çok erken dönemlerde geliştirildiği ve böylece kumaş baskıcılığının da ilk kez bu topraklarda görüldüğünü belirtmektedir. Tekstil yüzeyine yapılmış ilk baskı tekniğinin de boyaya batırılmış blokların kumaş yüzeyine bastırılması yöntemi olduğunu ifade etmektedir.

M.Ö. 6000 li yıllarda “Pintaderalar” olarak nitelendirilen damga mühürler insan yapımı eserler içerisinde gizemli bir yere sahiptirler. Bu damga mühürlerin önemli bir kaynağı olan Çatalhöyük'te 1995-1999 ve 2000-2008 tarihlerinde yapılan kazılarda ele geçen buluntular, bu damgaların tekstil, deri, insan vücudu vb. yüzeyler üzerinde kullanıldığını göstermektedir. Çatalhöyük'te bulunan bu damgaların tekstil yüzeylerinde de kullanıldığı varsayılmakta olup buna ait çizimler John Gordon Swogger tarafından yapılmıştır (Teker, 2016, s.5-6)

Görsel. 1: Damga mühürlerin tekstil üzerinde kullanımlarının canlandırıldığı resim

(Teker, 2016, s.5-6).

Reyhan Kaya, “Türk Yazmacılık Sanatı” kitabında, İşmal ve Yıldırım ise “Tekstil Baskıcılığının Tarihçesi” kitabında ilerleyen süreçle ilgili aşağıdaki bilgileri vermektedir.

Orta Çağ’a gelindiğinde, tekstil ticaretinde, Doğu pamuklu Batı ise yünlü grubuyla öne çıkmış, Asya’da özellikle Hindistan’da kumaş boyama ve baskıcılığı gelişmiştir. Batılı ülkeler, Haçlı Seferleri ile Doğuda gördükleri pek çok şeyin yanında, tekstil boyama ve baskı yöntemlerini de öğrenip geliştirmişlerdir. Almanya, İspanya, İtalya ve Hollanda’da 13. yüzyıldan itibaren tahta kalıplarla tekstil baskıcılığı uygulanmıştır. Avrupa’daki ilk örnekler tapestry ve brokarların taklidi kumaşlardır (Kaya, 1974, s.31).

Tekstil sektörünün gelişmesinde, dokumaya göre, daha az maliyette olan ve aynı zamanda, pahalı dokumaların birer taklidi olarak da üretilebilen, çok renkli, göz alıcı, baskılı kumaşların etkisi çok büyüktür. Özellikle 15. yüzyıldan başlayarak endüstri devrimine kadar gelen bu süreçte, baskılı kumaşlar, önemli bir ticari ürün olmuştur (İşmal ve Yıldırım,2012, s.43).

Dünyanın hemen her kültüründe uygulama alanı bulmuş olan tekstil baskıcılığı, coğrafi özellikler, kültürel farklılıklar çerçevesinde şekillenerek ilerlemiştir. Günümüzde geleneksel bir uygulama yöntemi olarak el baskı tekniği hala kullanılmakta olup özellikle moda sektöründe de kendisine önemli bir yer edinmiştir. Türk kültürünün yaşayan bir geleneği olan el baskıcılığında kalıp/ağaç baskının yeri ise oldukça farklıdır.

2.2. El Baskıcılığı

Baskı terimi; bir eserin basılış biçimi veya durumu, bir maddeyi sıkıp ezen alet, pres olarak açıklanmaktadır (TDK, 2005, s.205-206). İngilizce’de “printing” olarak kullanılan baskı sözcüğü, Latince basınç anlamına gelen sözcükten türetilmiş olup, basma ve basınç uygulama sürecini ifade etmektedir. Almanca’daki karşılığı ise “druck”tur (Miles, 1994, s.2-3).

Baskıcılık tanımı tekstil yüzeyinde kalıp kullanılarak renk efektlerinin oluşumunu sağlamak olarak tanımlanan ve birçok çeşidi bulunan desenlendirmenin uygulama şeklidir.

Teknolojinin etkisiyle geliştirilen baskı teknikleri içerisinde en çok kullanılanları; direkt baskı, aşındırma baskı ve rezerve baskı yöntemleridir. El baskıcılığı (El blok veya el şablon/kalıp) ile başlayan tarihsel süreç, Şablon (Filmdruck baskı), Rulo baskı,

Rotasyon baskı, Transfer baskı ve Dijital baskı tekniğiyle devam ettiği vurgulanmaktadır (Erdem ve Yıldırım, 2012, s.2-3).

Bu teknikler içerisinde kalıp baskı, çalışmanın temelini oluşturan mordan baskı yönteminin temelini oluşturmaktadır.

2.2.1. Kalıp Baskı (Ağaç Baskı) Tekniği

Kalıp baskı ya da ağaç baskı olarak da isimlendirilen yöntem kısaca, oyularak hazırlanan kalıbın yüksek noktalarına boya verilerek tekstil yüzeyine basılması olarak tanımlanmaktadır. Bu işlem için ağaç üzerine çizilen değişik oyma aletleri ile resmin aynen çıkarılması sağlanacak biçimde titizlikle oyulması gerekmektedir. Ağaç baskı ile desenler, ağacın dokusundan yararlanılarak oluşturulur. Ağacın bezir yağı ile yağlanması, oyma aşamasında düzenli ve kontrollü bir işçilik yapılmasını sağlamaktadır (Ferahoğlu, 2007, s.3).

Baskı işlemi; patın emdirildiği keçe gibi bir zemine elle bastırılan kalıbın, düzgün bir yüzeye serilmiş kumaş üzerine bastırılmasıyla yapılmaktadır. Desen tekrarları, işlemlerin aynı sırada tekrarıyla elde edilmektedir (A. Çiftçi ve F. Çiftçi, 1975, s.87)

Desenler, ağaç kalıplara kalıp ustasınca bir nakış gibi işlenerek oyulmaktadır. Kalıp oymacılığı sabır ve el becerisi isteyen bir sanattır. En güzel kalıplar ise sulak yerlerde yetişmiş ihlamur ağaçlarından oyulmaktadır. Ihlamur ağacı, yumuşak bir ağaç olması nedeniyle kalıpcılar tarafından en çok kullanılan ağaç çeşididir (Açar, 2014, s.12)

Mordan baskı yönteminde kalıp baskının yanı sıra fırça ile uygulama işlemi de söz konusudur. Tıpkı yazmacılık denince akla gelen iki farklı uygulama yöntemi gibi burada her iki uygulama şekli kullanılabilir.

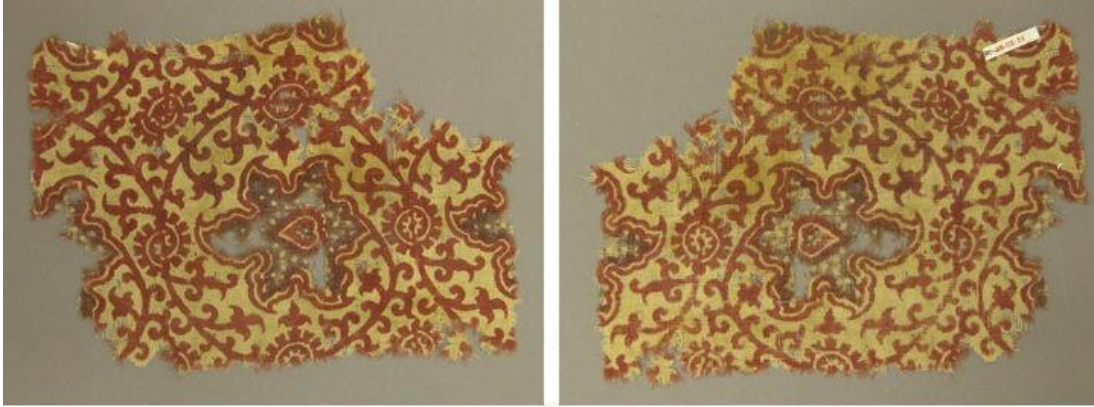
3. BÖLÜM: MORDAN BASKI VE UYGULAMALAR

Mordan baskı yönteminin anlaşılabilmesi için öncelikle mordanın tanımının yapılması gerekmektedir. Doğal boyamacılığın temelinde yer alan mordan maddeleri, kısaca boyarmaddenin tekstil materyali içerisine tutunmasını sağlayan aracı bir maddedir. Bir boyama yöntemi olarak da karşımıza çıkan mordan, boyanın haslık değerini doğrudan etkilemektedir.

Mordan baskı yönteminde, mordan maddesi boyarmadde olarak görülerek kalıplar vasıtası ile kumaş yüzeyine basılmaktadır.

3.1. Mordan Baskı

Mordan baskılı tekstil ürünlerine verilebilecek en iyi örneklerden biri Metropolitan Müzesi'nde bulunmaktadır. Pamuklu kumaş üzerine kalıp ile şap mordanı uygulanmış ve kırmızıya boyanmıştır.

Görsel. 2: 13-14. Yüzyıla tarihlendirilen Fustat'ta bulunmuş Hindistan'a özgü blok baskılı ve mordan boyalı pamuklu kumaş The Metropolitan Museum of Art, New York, Purchase, V. Everit Macy Gift, 1930 (Rosenfield, 2016).

Mordan baskı konusunda Türkiye'de çalışma yapan tek usta ve sanatçı Beste Bonnard'dır. Çalışma konusunun belirlenmesinde kendisinden alınan atölye çalışması etkili olmuş olup, Türkiye'de bu yöntemin farklı tekstil ürünleri üzerinde uygulanması, yaygınlaştırılması ve daha etkin bir alan haline getirilmesi hedeflenmiştir. Bu noktada Beste Bonnard tek kişisel kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisi ile 12.08.2020 tarihinde yapılan röportaja ait sorular ve cevaplar aşağıda yer almaktadır.

RÖPORTAJ

F.Ö.: Kendinizi tanıtır mısınız?

B.B.: Ben doğal boyama ustası ve sanatçısıyım. 10 yıl İstanbul'da avukatlık yaptıktan sonra, 2007 yılında oğlumu doğada büyütmek için Normandiya'da minik bir köye yerleştik. Bahçem ve çevremdeki bitkilerle kurduğum dostluk ve kalbimi rehber olarak sürdürdüğüm yaşam, bitkilerin dilini anlama çabası beni etnobotanik okumaya yöneltmiştir.

“Doğa farkındalığı için çalışmalar, çeşitli bloglar yazıp, çeviriler yapıp, botanik dersleri verdim. Şifa, besin, giysi, korunma dışında bitkilerden renk elde edildiğini keşfettiğim günden beri her sabah gözümü renk elde etmek için açıyorum.

2012'den beri doğal boyama, ecoprint (bitkilerle baskı) ve doğal indigo ile dünyayı renklendiriyor ve Anadolu'nun kayıp renklerinin peşindeyim! Kadim bilginin hatırlanması, transferi ve doğal boyamanın yeniden canlandırılması ve doğal boyama ustaları yetiştirmek için dersler veriyorum.

Paris'te müzelerin antik tekstil restorasyonunu yapan Cecilia Aguirre'den taze yapraklardan indigo yapmayı öğrendim. Doğal boyama konusunda Anadolu tekniklerinden ekmek mayası ile çalışmakta ayrıca beş farklı teknikte boyama yapmaktayım.

Dünyaca ünlü Fransız doğal boyama ustası Michel Garcia ile ve shibori, batik, reserve baskı için Tomoko Kitaoka ile çalıştım. Screen print, hint usulü baskı, şablon baskı ve fırçayla boyama konularında yine Michel Garcia ile çalıştım ve geleneksel baskıya uyarladım. India Flint'ten online dersler aldım.

Bütün bunların dışında kendimi adadığım doğal boyama için yıllardır her türlü bitki, mantar, likenle ve çeşitli lif ve deri üzerinde yaptığım boyama ve baskılarla kazandaki bitkilerle beraber pişmeye devam etmekteyim.

Öğrencilerim İstanbul ve diğer illerde ecoprint, indigo ve doğal boyama dersleri vermeye, tasarımcılar eserlerinde ecoprint ve doğal boyamayı kullanmaya başlamış ve kendi atölyelerini açmışlardır. Bir kısım keçe ve gravür sanatçısı da eserlerinde ecoprint kullanarak farklı disiplinleri birleştirmişlerdir. Akademisyenler de ders programlarına katılmış ve birlikte proje üretmeye devam etmekteyiz.

2018 yılında ilk kişisel sergim “Yuva/Home” nisan ayında Viyana’da akabinde 18/30 Mayıs tarihleri arası Paris’te ve nihayetinde haziran ayında İstanbul’da seri olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye harici, Normandiya, Paris, Viyana, Portekiz, Floransa’da workshoplar düzenlemekteyim. Türkiye’de doğal boyama ustaları yetişmesine sağladığı katkı misyonumun önemli bir parçasıdır. Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesinden öğrencilere ecoprint dersi vermiş olup çeşitli yarışmalarda jüri üyeliği yaptım.

Normandiya yerel koyun ırklarını kullanarak boyadığım yünleri uluslararası yün festivallerinde tanıtmaktayım. Ekoloji festivallerinde ve okullarda renk atölyeleri düzenlemekteyim.

Fransa’da “Doğal boyama ve ecoprint” isimli kitap yazdım ancak Korona sebebiyle dağıtımını ertelendi. Çalışmalarına Cherbourg ve evimin bahçesindeki atölyelerimde devam etmekteyim.

F.Ö. Mordan baskıya nereden merak saldınız?

B.B. Doğal boyama tüm kültürlerin vazgeçilmezidir. Anadolu, Çatalhöyük zamanından beri doğal boyamanın beşiği. Osmanlı kumaşlarındaki baskıların zenginliği, özellikle yazmalar üzerindeki baskıları tekrar hayata geçirme isteği baskı öğrenmek için çalışmak için motive etti.

F.Ö. Mordan baskı yapmaya nasıl karar verdiniz?

B.B. Doğal boyama çeşitli alanlarda rahatlıkla kullanılabilir bir disiplin. Baskı da bunun bir parçası. Desen, doku ve kumaşı süslemek için çok keyifli bir yol. Geleneksel olarak bizim kültürümüzün bir parçası ve nefis kalıplar oyan ustalarımız var. Baskı yapmak kaçınılmazdı.

F.Ö. Sizce mordan baskının diğer baskı çeşitlerinden farkı nedir ve baskı çeşitleri arasında yer almalı mıdır?

B.B. Mordanlarla baskı mevcut baskı teknikleri içinde en doygun renkleri elde edebildiğimiz tek yöntem. Üstelik ışık ve yıkama haslığı da en yüksek teknik.

Tabi ki diğer baskılarla beraber yer almalıdır. Hatta diğer baskılara üstünlüğü açıkladığım nedenlerle tartışılmaz.

F.Ö. Mordan baskı ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır?

F.Ö. Mordan baskının ilk başlangıcı kim tarafından yapılmıştır?

B.B. Bu iki soruyu birlikte cevaplayacağım.

Mordanla baskı ilk Hindistan'da başlamıştır. Hintli ustalar tarafından nesilden nesile aktarılmıştır. 5000 yıl kadar önce ortaya çıktığı sanılmaktadır. Avrupa'ya Portekizliler tarafından getirilmiş ve 16. yüzyılda da bu teknik kullanılmaya başlamıştır. Binlerce yıldır her kültürde farklı malzemelerle kıvam verilerek mordanla baskılar yapılmaktadır. Kalıp haricinde fırça ile kalamkari tekniği ile desenler hep mordanla çizilmektedir.

F.Ö. Mordan baskı yapan sanatçılar var mıdır varsa bunlar kimlerdir?

B.B. Hintliler mordan baskıyı çok üst yerlere taşımışlardır. Birkaç isim yerine tüm isimsiz sanatçıları öneriyorum.

F.Ö. Mordan baskı yapan sanatçılardan sizin örnek aldığınız biri var mıdır?

B.B. Ben hep ustam Michel Garcia'yi örnek alıyorum. Aurore Pelisson, Marie Longhi, Corole Nobiron beğendiğim sanatçılar.

F.Ö. Mordan baskı ile ilgili çok kaynak yok sizin önerebileceğiniz kaynak var mıdır?

B.B. Evet bu konuda çok fazla kaynak yok ama ben Dominique Cordon'un tüm kitaplarını öneririm.

F.Ö. Mordan baskıyı yaparken kullandığınız malzeme, araç ve gereçler nelerdir?

B.B. Ben baskı için ahşap oyma kalıplar, screen print kasnakları, şablonlar, silgi baskı ve fırça kullanıyorum. Deseni çizdikten sonra doğal boyama kazanında istediğim rengi elde ediyorum. Tabi boya için kazanlar gerekiyor.

F.Ö. Mordan baskı yöntemini anlatabilir misiniz?

B.B. Mordan baskıda şap, demir sülfat veya karışım metal tuzlarına guar zımkı ile kıvam vererek bir macun hazırlıyoruz. Bu macunu kalıplarla tekstile basıp kurutuyoruz. Kururken istediğimiz renge göre gerekli bitkilerle bir boya kazanı hazırlıyoruz. Kurumuş tekstili boyama kazanında pişirdiğimizde mordanlara göre çeşitli tonlarda renkler elde ediyoruz. Tek bir bitki kullanıldığı için doğal uyum dediğimiz göze yumuşak gelen desenler elde ediyoruz.

F.Ö. Mordan baskıyı yaparken nelere dikkat etmek gerekir?

B.B. Baskı kuruduktan sonra yıkama aşaması çok önemli bu aşamada mordan henüz sabitlenmediği için desen çevresine bulaştırmamak gerekiyor yoksa hoş olmayan lekelenmelere yol açıyor. Bu yüzden yayararak yumuşak hareketlerle mordan temizliği yapılmalıdır.

F.Ö. Mordan baskıyı yapmadan önce doğal boyayla ilgili temel bilgileri net olarak bilmek gerekli midir?

B.B. Doğal boyamanın temel bilgileri bana göre her türlü bağlantılı, tekniğe başlamadan önce öğrenmek gerekir. Ancak bilmeden de yapılabilir, sadece doğal boyama bitkilerini öğrenmek yeterli olabilir. Herhangi bir bitkiyle verilen rengin ışık ve yıkama haslığı yüksek olmalı böylece baskımız uzun ömürlü olur.

F.Ö. Mordan baskının sizce hayatımızdaki yeri ve önemi nedir?

B.B. Baskı tekstil dünyasında çok kullanılıyor. Giyim ve dekorasyon için baskılar sentetik maddelerle ve sentetik boyalarla yapılıyor. Sentetik boyalar petrol türevleri çevreyi kirlettiği gibi direk üzerimize giydiğimiz için derimiz tarafından emilip çeşitli alerji ve hastalıklara yol açabiliyor. Doğal baskı bitkiden gelip direk toprağa dönüyor. Bitkinin şıfası derimiz tarafından emilebilir. Özgün ve doygun renkler elde etmek de cabası. Doğal baskı gittikçe daha çok yer alacak hayatımızda sadece güzel sanatlar için değil tekstil ürünlerinde kullanımı gittikçe artacak.

Geleneksel el sanatlarımızdan yazma baskılar eskiden 70 çeşit bitki kullanılarak hazırlanan boya ile basılmış. Bu reçeteleri maalesef kaybettik, uygulayan ustalar vefat ettiler, elimizde yazılı kaynak ve bu konuda yapılmış reçeteleri içeren bir çalışma

yok. Bugün benzer uygulamaları rahatlıkla mordan baskı ile yapabiliriz. Türk baskı motiflerinin güzelliğini mordan baskı canlandırabilir.

3.2.Mordan Baskı Yöntemi

Mordan baskı özgün ve doygun renkler elde etmek için oldukça etkili bir yöntem olup aynı zamanda herhangi bir bitkinin kumaşa verdiği renkte haslık derecelerinin yüksek olacağı ve yapılan baskının uzun ömürlü olmasını sağlayacağından büyük bir önem taşımaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda mordan baskının nasıl uygulanacağını gösteren Beste Bonnard'dan alınan bilgiler doğrultusunda denemeler yapılarak yöntem uygulanmıştır.

3.2.1. Materyal Bilgisi

Ulaşılan bilgiler doğrultusunda mordan baskı yöntemini uygularken kullanılacak materyaller aşağıda şu şekilde gösterilmektedir;

- ✓ Mordan maddeleri: şap, demir sülfat, bakır sülfat
- ✓ Doğal boya: kök, muhabbet çiçeği, ceviz kabuğu
- ✓ Beyaz sirke
- ✓ Kireç
- ✓ Buğday kepeği
- ✓ Guar zamkı (Kıvam artırıcı)
- ✓ Leğen
- ✓ Fırça
- ✓ Tahta kalıp (Bambu)
- ✓ Kavanoz
- ✓ Blender
- ✓ Kumaş
- ✓ Makas
- ✓ Kazan
- ✓ Ütü
- ✓ Çamaşırılık

- ✓ amaşır sodası
- ✓ ölçü kapları
- ✓ Termometre

3.2.2. Uygulama Bilgisi

İlk olarak uygulama yapılacak olan kumaş çamaşır sodası ile 90 derecede yıkanarak hazırlanmaktadır. Aynı zamanda kumaşlar kuruduktan sonra ütülerek baskıya hazır hale getirilmektedir. Daha sonra mordan baskı için hazırlanan kavanozlar üzerine mordan maddesinin isimleri yazılarak uygulamaya başlanmaktadır.

Uygulanacak kumaşların mordan baskı işlemi sonunda boyaya atılacağından bir gün öncesinde seçilen bitki kazana eklenerek kaynatılmakta ve soğumaya bırakılmaktadır.

Seçilen mordanlar ayrı ayrı kavanozlarda hazırlanan reçeteye göre yapılmaktadır.

Reçete örneği 1:

Daha sonrasında ise hazırlanan her bir mordan kavanozu ile kalıp-baskı kumaşa basılmaktadır. Basılan her kumaş sırasıyla işlemlere tabi tutulmaktadır.

İşlemler sırasıyla;

- Uygulama yapılan kumaş 1 gün kuruması için bekletilmelidir. Kuruduktan sonra (sirke kokusu yok olduğunda) yaklaşık 40°C derecede hazırlanan buğday kepekli suya atılmakta ve üzerindeki fazla mordanlardan arındırılmaktadır.
- Hazır olan kumaş önceden hazırlanan boya kazanına atılmakta ve 15-20 dakika boyama işlemine tabi tutulmaktadır.
- Kaynama işleminden sonra buğday kepekli suyun içerisine tekrar atılarak zemin renginin açılması sağlanmaktadır.
- Kepekli suyun içerisinde bekletilen kumaşın mordansız kısımlarındaki boyayı kusması için isteğe bağlı olarak uygulanan bir işlemdir. Yani kişi kumaş rengini olması istediği renge göre ayarlayabilmektedir.
- 10 dakika bittikten sonra temiz suda durulanır ve çamaşırlıkta tekrar kurutulmaya bırakılmaktadır.

3.3. Mordan Baskı Yöntemi ile Üretilen Yüzey Tasarım Örnekleri ve Uygulamalar

2016 yapımı “Arrival (Geliş)” filminde, dünya dışı varlıkların iletişim amaçlı kullandıkları semboller, kalıp-ağaç baskı için olan tasarımlarıma ilham kaynağı olmuştur.

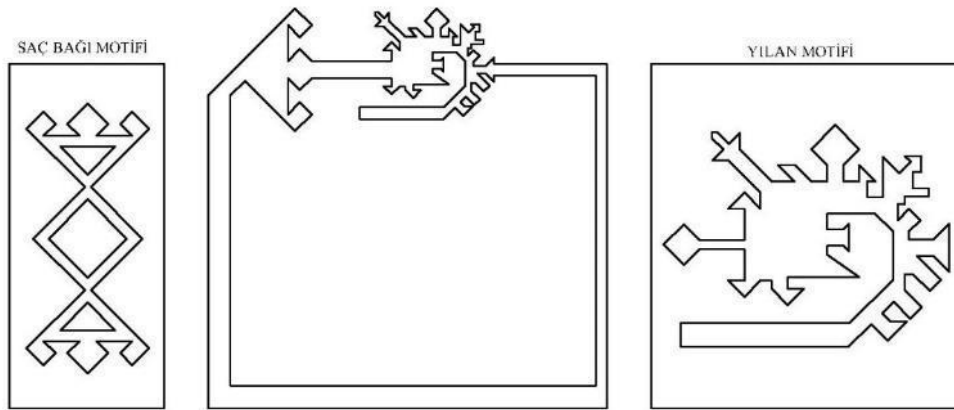
Görsel. 3: Arrival(Geliş) filminden bir görsel (Arrival, 2016, Erişim tarihi: 09.08.2020).

Bu görselde yuvarlak etrafına çıkan bir çıkıntı, uzaylıların dilini oluşturmuş olup onlarla anlaşmak için bu alfabeyi genişletmişlerdir. Hatta filmde bununla ilgili bir kitap hazırlanarak uzaylılarla anlaşılmaya başlanmıştır.

Bende buradan yola çıkarak lisans eğitimimde okumuş olduğum Geleneksel Türk Sanatlarındaki Türk Motiflerini de kullanarak kendi tasarım desenlerimi oluşturmak istedim.

Geçmişten günümüze kadar uzanan bu motiflerin özel anlamları vardır. Her bir motif sevgiyi, arzuyu, üzüntüyü, inançları, evliliği ve bunun gibi birçok anlamı içerisinde taşımaktadır.

Bu izlediğim yolda esinlendiğim ve motiflerin dilini yansıtmak üzere kalıp-ağaç baskı için yapılan yüzey tasarım örneklerinin çizimleri aşağıda yer almaktadır.

Görsel. 4: Tasarım no:1 (Özcan, 12.04.2020).

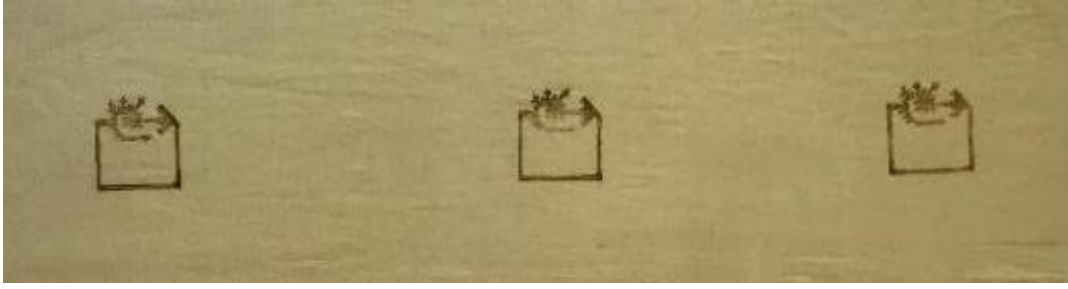
Saç bağı motifi: Evlilik isteği göstergesidir. Doğum ve çoğalmayı sembolize eder. Evlenmek isteyen genç kızlar zülüf keserler, tek örgü yaparlar. Yeni evli genç kadınlar saçlarını çift örerler. Uçlarına renkli ipliklerle süslerler.

Yılan motifi: Çeşitli sanat eserlerinde kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaradılışını sembolize eden önemli bir motif olarak görülür. Anadolu dokumalarında yılan motifi zigzag (meander), bulut ve ejder şeklinde yorumlanmıştır (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Kuvveti simgeleyen yılan motifini tek örgü olarak stilize ettiğim saç bağı ile özdeşleştirdim.

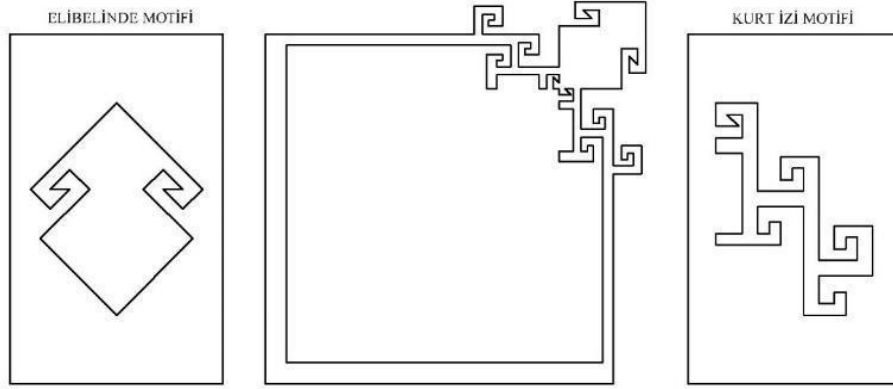

Görsel. 5: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.1 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 6: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 1” de pamuklu kumaş üzerine bakır ana mordanı kullanılmış olup muhabbet çiçeği rengine boyanmıştır. İç dekorasyon ürünü olarak ise abajura dönüştürülmüştür.

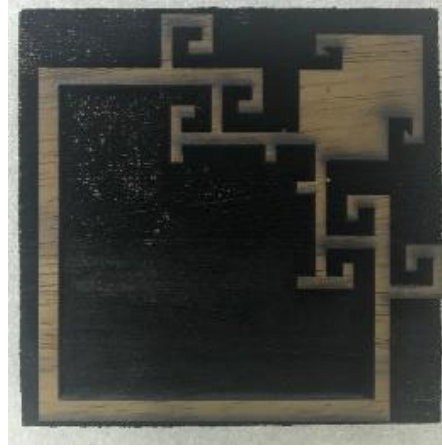

Görsel. 7: Tasarım no:2 (Özcan, 12.04.2020).

Elibelinde motifi: Dişiliğin simgesidir. Sadece analık ve doğurganlığı değil, aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize eder.

Kurt izi motifi: Bu motif stilize edilmiş kurt ayağı ve kurt ağzı şeklindedir. İyimserliğin ve korunmanın simgesi olan kurt karanlıkta görebilme yeteneğine sahip olduğu için ışığı ve güneşi sembolize etmektedir (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Işığı ve güneşi sembolize eden kurt izi motifinin ortasına dişiliğin simgesi olan elibelinde motifi ile stilize ederek bütünleştirdim.

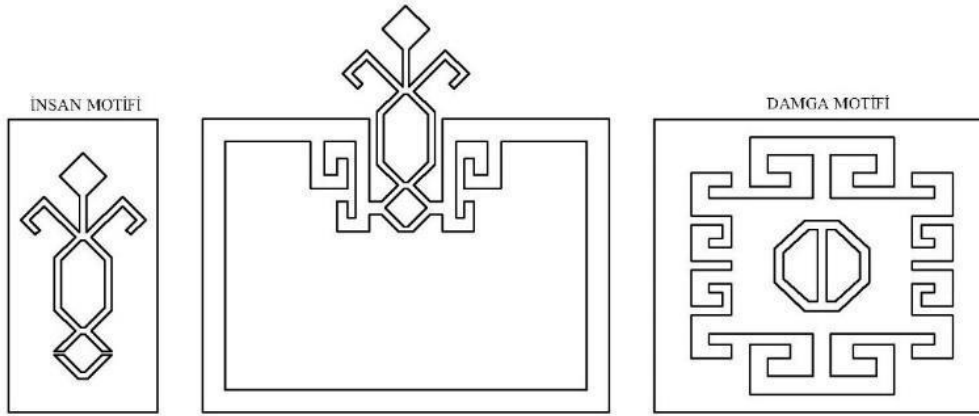

Görsel. 8: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.2 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 9: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 2” de pamuklu kumaş üzerine demir ana mordanı kullanılmış olup ceviz kabuğu renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünü olarak ise masa örtüsü dönüştürülmüştür.

Görsel. 10: Tasarım no:3 (Özcan, 12.04.2020).

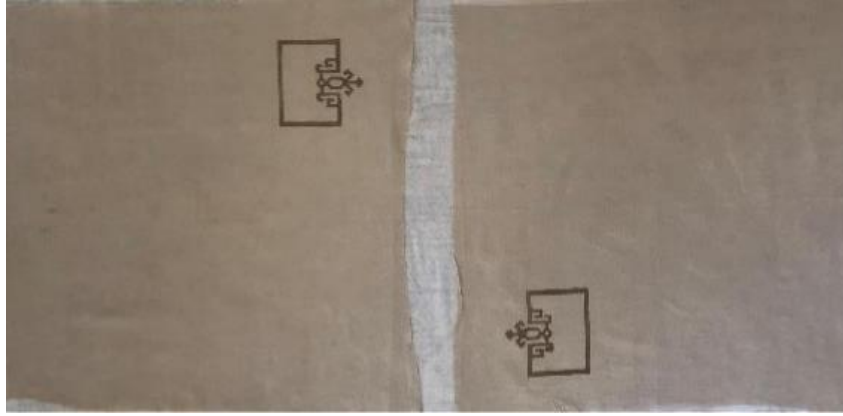
İnsan motifi: Anadolu motiflerinde sık sık rastlanan bu insan figürleri dokuyan kişinin erkek çocuk beklentisini veya gurbetteki sevgiliyi anlatır. Bu motifler çalışmanın ve yaratıcı aklın sembolüdür.

Damga motifi: Damgalar o kişinin, o toplunun varoluşunun simgesidir. Bu uygulama, hem soy ve aile adının sürdürülmesini, hem de aileye ait değerli eşyaların yitirilmemesini sağlamaktadır (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Varoluşun simgesi olan damga motifini stilize ederek içerisine gurbetteki sevgiyi anlatan insan motifiyle süsledim.

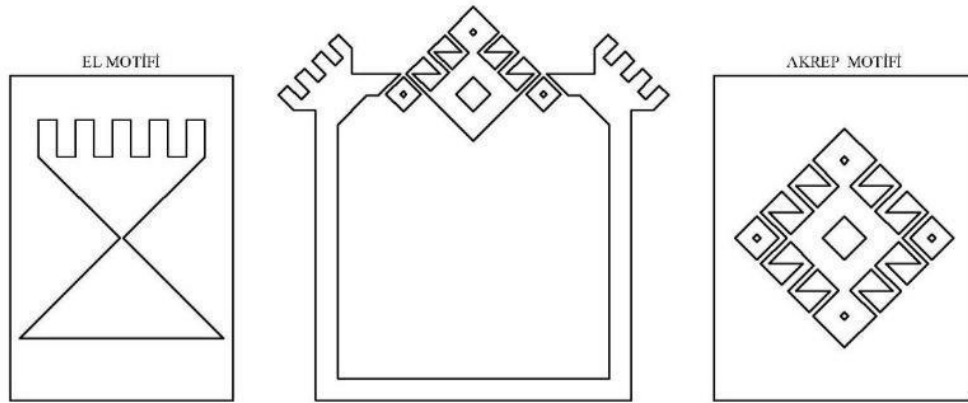

Görsel. 11: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.3 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 12: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 3” de pamuklu kumaş üzerine demir 1.1. mordanı kullanılmış olup ceviz kabuğu renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünü olarak ise kumaş peçeteye dönüştürülmüştür.

Görsel. 13: Tasarım no:4 (Özcan, 12.04.2020).

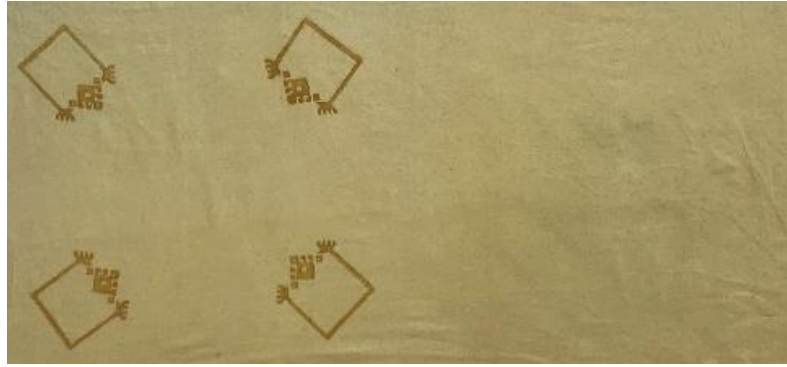
El motifi: Eller kuvvet, kudred ve hükmetme gücünü simgeler. Anadolu'da "el motifi" dokumalarda hem gerçekçi, bir üslupla hem de stilize edilerek beş çubuk ve beş nokta şeklinde yorumlanmıştır. Parmak ve ona benzeyen tarak motifleri, geometrik olarak üçlü, beşli, yedili sayılar kullanılarak dokunur.

Akrep motifi: Akrep motifi korunma amaçlı motiflerden biridir. Bu motif şeytanın ruhunu temsil eder. Her an pusuda öldürmek üzere bekleyen akrep, kötü niyetin ve nedensiz kavganın bir simgesidir (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Hükmetme gücüne sahip olan el motifini stilize ederek kötü niyeti ortasına hapsettim.

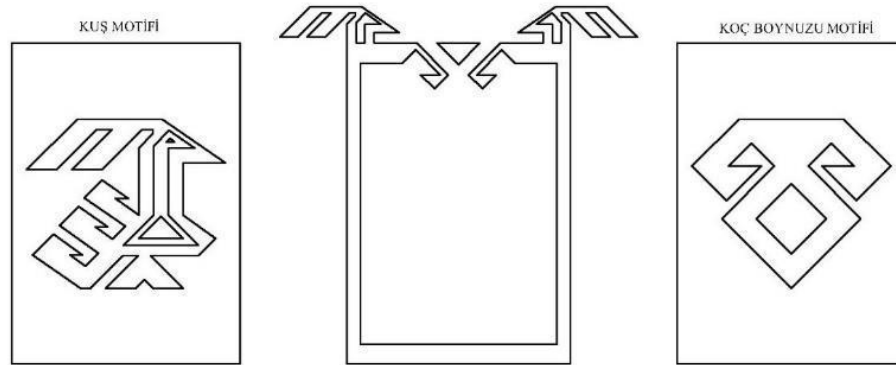

Görsel. 14: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.4 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 15: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 4” de pamuklu kumaş üzerine şap ana mordanı kullanılmış olup muhabbet çiçeği renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünü olarak ise kırlente dönüştürülmüştür.

Görsel. 16: Tasarım no:5 (Özcan, 12.04.2020).

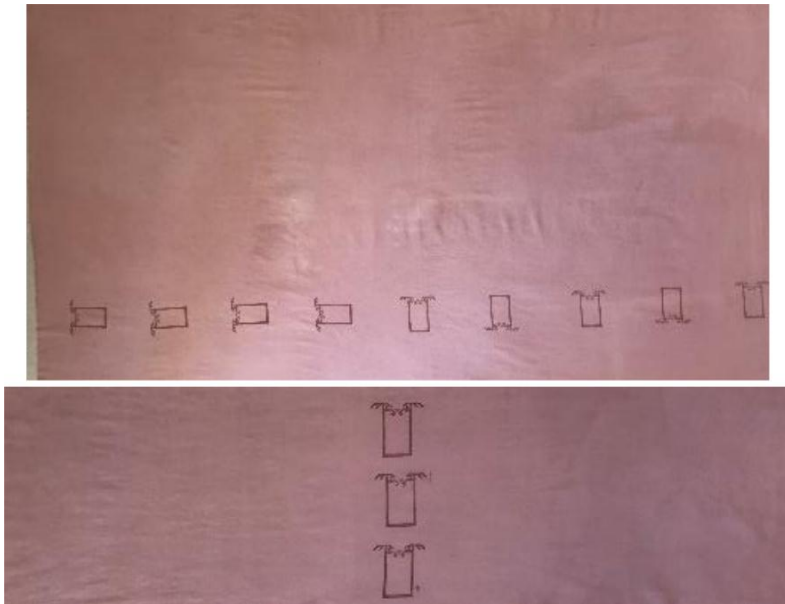
Kuş motifi: Anadolu sembolizminde kuş pek çok anlama gelmektedir. Kuş bazen sevgi, sevgili bazen ölen kişinin ruhudur. Kuş kutsaldır, özlemdir, haber beklentisidir. Aynı zamanda kadın ile de özdeşleşmiştir. Kuvvet ve kudreti temsil eder.

Koç boynuzu motifi: Bereket, kahramanlık, güç, erkeklik sembolü olan koç boynuzu motifi, aynı zamanda insanlık tarihinde her zaman güç kuvvet timsali olan erkekle özdeşleştirilmiştir (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Haber beklentisini ifade eden kuş motifini stilize ederek kahramanlığı içerisine aktardım.

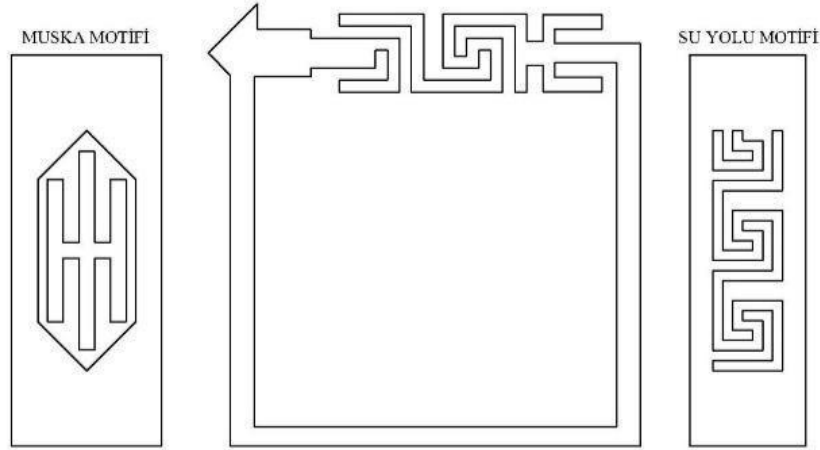

Görsel. 17: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.5 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 18: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada ‘‘Tasarım no 5’’ de pamuklu kumaş uzerine demir 1.2. mordanı kullanılmış olup kık boya rengine boyanmıştır. Ev tekstil u r u n u olarak ise uocuk yatak irtu s u ve uocuk yastık kılıfına d u n u ř t u r u l m u ř t u r .

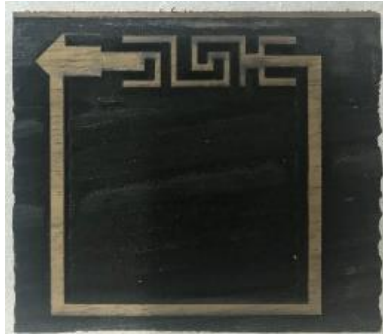

Görsel. 19: Tasarım no:6 (Özcan, 12.04.2020).

Muska motifi: Göze gözle karşı koymak, gözden çıkış yolu bulan bu vurucu kuvvetin zararından korunmanın tek uaresi olarak d u ř u n u l m u ř t u r . Bu nedenle rengi ve biuimi gözü andıran her nesne, ya olduğu gibi ya da bazı ek ögelerle birlikte nazarı uzaklaştırıcı muska olarak kullanılmıştır.

Su yolu motifi: Su, yeniden doğuşun, bedensel ve ruhsal yenilenmenin, yaşamın sürekliliğinin, bereket, soyluluk, bilgelik, saflık ve erdemin sembolüdür. En etkin arınma sembolüdür. O hem yaşamın hem de ölümün kaynağıdır (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Muska motifini stilize ederek u u kısmından i ueriye doğu bir yeniden doğuşun simgesi olan su yoluyla tamamladım.

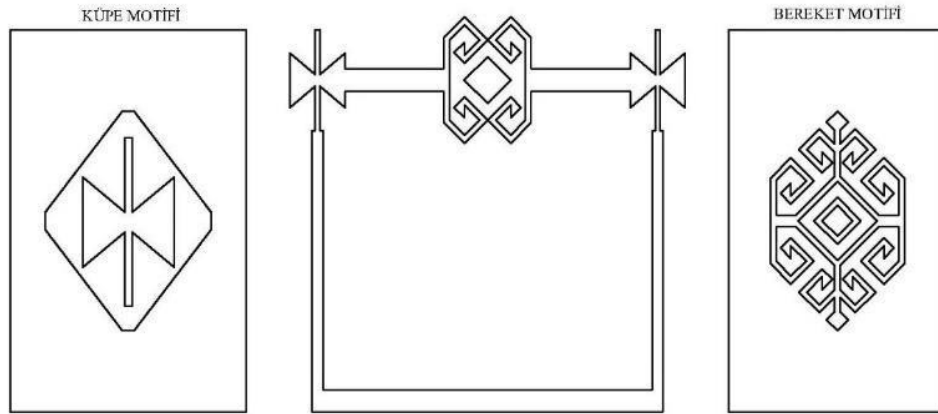

Görsel. 20: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.6 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 21: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 6” da pamuklu kumaş üzerine şap ana mordanı kullanılmış olup muhabbet çiçeği renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünü olarak ise kumaş peçeteye dönüştürülmüştür.

Görsel. 22: Tasarım no:7 (Özcan, 12.04.2020).

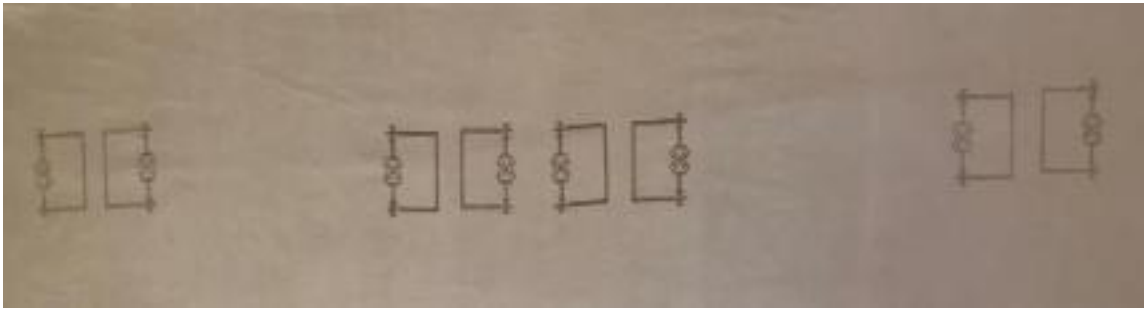
Küpe motifi: Cinselliği sembolize eder. Çatalhöyük’te bulunan örneklerde genç kızın evlilik isteğini belirtmek amacıyla takıldığı tespit edilmiştir. Erkekler de küpe takmışlar.

Bereket motifi: Bereket ve bolluk simgesini ve evrenin yapısını ve hareketini simgeler (Erbek, 2006, Erişim tarihi: 14.08.2020).

Bolluğu temsil eden bereket motifini stilize ederek küpe motifi ile cinselliğin çift taraflı olduğunu anlatmak istedim.

Görsel. 23: Kalıp/ağaç baskı tasarım no.7 (Özcan, 31.07.2020).

Görsel. 24: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 14.08.2020).

Yapılan uygulamada “Tasarım no 7” de pamuklu kumaş üzerine demir 1.1. ve demir 1.3. mordanları kullanılmış olup ceviz kabuğu renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünü olarak ise runnera dönüştürülmüştür.

Görsel. 25: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 02.09.2020).

“Tasarım no 2” ve “Tasarım no 3”ün kullanımıyla pamuklu kumaş üzerine şap ve demir 1.2 kullanılmış olup ceviz kabuğu renginde boyanmıştır. Ev tekstil ürünlerinden ise koltuk şalına dönüştürülmüştür.

Görsel. 26: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 02.09.2020).

“Tasarım no 5” in kullanımıyla pamuklu kumaş üzerine şap ana, demir ana ve demir 1.2. mordanları bir arada kullanılmış olup desenler üst üste basılarak yüzey tasarımı oluşturulmuştur. Bu şekilde birbiri üzerine gelen mordanların ortaya nasıl bir renk çıkardıkları görülmüştür. İç mekan tekstil ürünlerinden ise panoya dönüştürülmüştür.

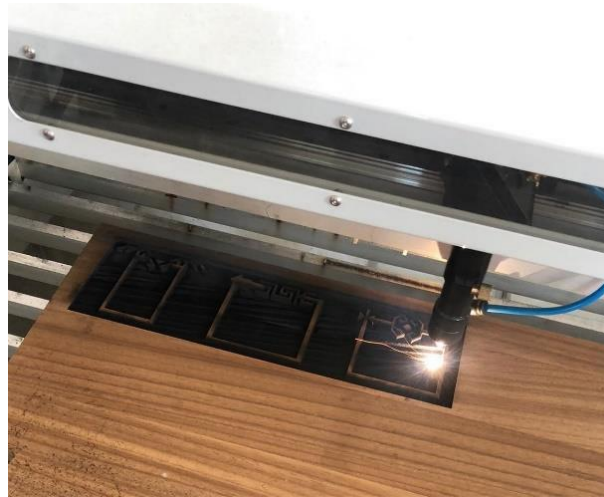
Görsel. 27: Uygulanan mordan baskı örneği (Özcan, 02.09.2020).

“Tasarım no 4” ün kullanımıyla pamuklu kumaş üzerine şap ana, demir ana ve demir 1.2. mordanları bir arada kullanılmış olup desenler üst üste basılarak yüzey tasarımı oluşturulmuştur. Ev tekstil ürünlerinden ise mindere dönüştürülmüştür.

Tasarımlarım AutoCAD programında çizilmiş olup, sonrasında bambu ağacının üzerine lazer kesimle işlenerek hazırlanmış bulunmaktadır.

Görsel. 28: Kalıp/ağaç baskının lazer kesim uygulaması (Özcan, 03.06.2020).

Görsel. 29: Kalıp/ağaç baskının lazer kesim uygulaması (Özcan, 22.07.2020).

Mordan baskı için ilk olarak kumaş çamaşır sodası ile 90 derecede yıkanmakta ve kuruduktan sonra ütülenerek baskıya hazır hale getirilmektedir. Uygulama için mordan maddeleri, isimleri yazılı kavanozlar içerisinde hazırlanmaktadır. Mordan maddeleri hazırlanırken, baskı işlemi bittikten sonra içerisine atmak için bir boya kazanının hazır olması gerekmektedir. Bir gün öncesinde hangi renk tercih edilirse o bitki kaynatılarak boyama işlemine hazır hale getirilmektedir.

Görsel. 30: Boya kazanı (Özcan, 10.08.2020).

Uygulamada kullanılan mordan maddeleri, guar zamkı, kireç gibi tüm maddeler hassas terazide ölçülerek eklenmelidir. Aynı zamanda, yine kullanılan malzemelerden sirke ve bir mordandan diğer mordana yapılan ilavelerde ölçülü kaplar kullanılmıştır.

Görsel. 31: Hazırlanan mordan maddeleri (Özcan, 10.08.2020).

Şap Ana mordanı için (400 ml):

200 ml beyaz sirke içerisine 40 gr şap eklenerek pürüz kalmayacak şekilde karıştırılmaktadır. Daha sonra 20 gr kireç ilave edilerek tekrar blender ile karıştırılmaktadır. Kireçte eridikten sonra kıvamının ayarlanması için 200 ml sirke daha eklenerek son kez karıştırılır.

Demir Sülfat Ana mordanı için (200 ml):

200 ml beyaz sirke içerisinde 10 gr demir sülfat eklenerek karıştırılmaktadır. Demir sülfat iyice eridikten sonra içerisinde 5 gr kireç ilave edip karıştırılır.

Demir Sülfat 1.1. mordanı için (200 ml):

Demir Sülfat Ana mordanı için hazırlanan mordanın yarısı başka bir kavanoza aktarılmaktadır. Daha sonra Şap Ana mordanından 50 ml içerisinde ekleme yapılarak karıştırılmaktadır. En son olarak da kıvamı için yaklaşık olarak 1 gr guar zatkını yavaş yavaş içerisinde dökülerek karıştırılır.

Demir Sülfat 1.2. mordanı için (200 ml):

Demir Sülfat 1.1. mordanı için hazırlanan mordanın yarısı başka bir kavanoza aktarılmaktadır. Daha sonrasında Demir Sülfat 1.1 mordanının hazırlanmasındaki aynı işlemler uygulanmaktadır.

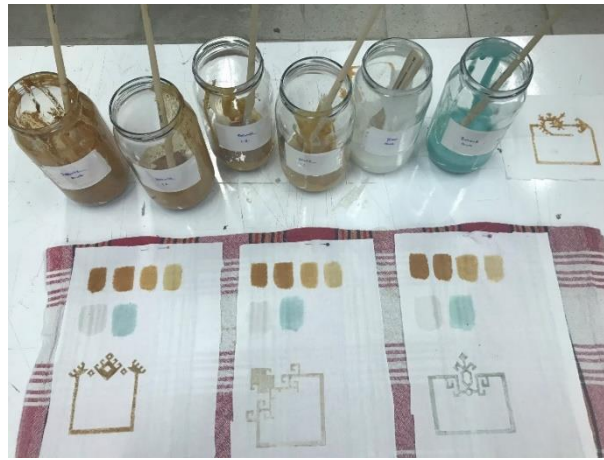
Demir Sülfat 1.3. mordanı için (200 ml):

Demir Sülfat 1.2. mordanı için hazırlanan mordanın yarısı başka bir kavanoza aktarılmaktadır. Daha sonrasında Demir Sülfat 1.1 mordanının hazırlanmasındaki aynı işlemler uygulanmaktadır.

Bakır Sülfat Ana mordanı için (200 ml):

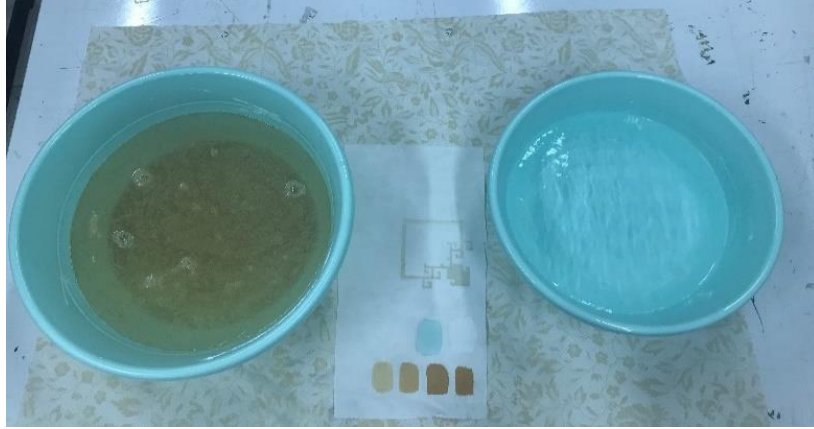
200 ml beyaz sirke içerisinde 10 gr bakır sülfat eklenerek karıştırılmaktadır. Bakır sülfat iyice eridikten sonra içerisinde 5 gr kireç ilave edip karıştırılmaktadır.

Mordanlar hazırlandıktan sonra ilk olarak kumaşa fırça ile uygulamalar yapılarak renk kartelası hazırlanmaktadır.

Görsel. 32: Deneme yapılmış kumaşlar (Özcan, 10.08.2020).

Kumaş kurduktan sonra (sirke kokusu yok olduğunda) 40°C derecede hazırlanan buğday kepekli suya atılmakta ve üzerindeki fazla mordanlardan arındırılmaktadır.

Görsel. 33: Hazırlanan kepekli su (Özcan, 10.08.2020).

Mordandan arındırılan kumaş önceden hazırlanan boya kazanına konulmakta ve 15-20 dakika boyama işlemine tabi tutulmaktadır. Boyama işlemi sonrasında buğday kepekli suyun içerisine tekrar atılan kumaş, bu sefer kepekli suda istenilen süre kadar kalmaktadır. Bu süre kumaşın istenilen zemin rengine ulaşılması için uygulanmaktadır ve isteğe bağlıdır. Bu süre bittikten sonra kumaş temiz suda durulanır ve çamaşırlıkta tekrar kurutulmaya bırakılmaktadır.

Daha sonrasında yapılan üç tasarımda (koltuk şalı, minder ve pano) diğerlerinden farklı olarak Şap Ana mordanı ve Demir Sülfat Ana mordanı aynı yapılırken, Demir Dölfat 1.1 in içerisine Demir Ana mordanının yarısı eklendikten sonra Şap Ana mordanından 50 ml yerine 100 ml eklenerek uygulamaya hazırlanmıştır.

Aynı işlem Demir 1.2. için de aynı şekilde yapılmış olup uygulamada Demir 1.1. mordanı kullanılmamıştır.

Yapılan Uygulamalar

Görsel. 34: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü (Özcan, 19.08.2020).

Görsel. 35: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü (Özcan, 19.08.2020).

Görsel. 36: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü (Özcan, 19.08.2020).

Görsel. 37: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü (Özcan, 19.08.2020).

Görsel. 38: Kalıp baskının dijital olarak kumaş üzerinde görüntüsü (Özcan, 11.09.2020).

4. SONUÇ

Baskı işlemi, tekstilde desenlendirme işlemi için binlerce yıldır kullanılmaktadır. El izlerinin mağara duvarlarına basılması ile başlayan süreç sonrasında desenli kalıpların kullanılmaya başlamasıyla devam etmiştir. Teknoloji, malzeme çeşitliliği, verimlilik, zaman gibi birçok etken baskı tekniklerinin gelişmesini ve devamlılığını sağlamıştır.

Günümüzde hala devam eden bu baskı yöntemlerinin temeli, kalıp üzerinde uygulanan boyanın tekstil zemini üzerine basılmasına dayanmaktadır. Çalışmamıza konu olan “mordan baskı” yönteminde ise belirli reçeteler ile hazırlanan mordan maddeleri kalıplar vasıtası ile kumaş üzerine uygulanmakta ve sonrasında boyama işlemine tabi tutulmaktadır. Işık ve yıkama haslıklarında daha iyi sonuç veren bu uygulama aynı zamanda tek boyar madde kaynağı ile aynı kumaş üzerinde farklı renkler elde etmemizi sağlamaktadır.

Yapılan literatür taramasında Türkçe herhangi bir kaynağa ulaşamadık. Çalışmanın amaçlarından birisi de Türkçe literatürüne kaynak teşkil etmektir. Yabancı literatürde de bu konuda çok kaynak olmadığı, tarihsel süreci ile ilgili yalnızca Hindistan menşeli olduğu bilgisine ulaşılabilmiştir. Uygulama yöntemine ait detaylı bilgilere Beste Bonnard’dan ulaşılmıştır. Türkiye’de doğal boya, ekolojik baskı, pigment yapımı, mordan baskı konularında atölye çalışmaları yürüten Bonnard, çalışmamızda yer alan reçetelerin kaynağıdır.

Doğal ürünler, doğal boyalı ürünler, ekolojik ürünler gibi farklı birçok başlık günümüzde tüketiciler için önemli kriterler haline gelmiştir. Bu bağlamda doğal boyaların farklı uygulama yöntemlerini tanıtmak, yaygınlaştırmak, geleneksel uygulama yöntemlerinin devamlılığına katkıda bulunmak oldukça önemlidir. Tekstil sektöründe kültürel kimlikleri yansıtan en önemli kaynaklar olan motiflerin, geleneksel yöntemlerle yeni tasarımlarda yer alması amaçlanmıştır. Geleneksel sanatlardaki motiflerin çağdaş tasarımlarda kullanımına katkıda bulunmak ise bir diğer hedef olarak belirlenmiştir.

Halı, kilimlerden sonra doğal boyaların yaygın olarak kullanıldığı uygulama alanı giysilerdir. Bu noktada iç mekan tekstil ürünlerinde doğal boyaların kullanımını da yaygınlaştırmak amacı ile yatak örtüsü, yastık kılıfı, abajur, masa örtüsü gibi ürünler tercih edilmiştir. Yapılan uygulamalar sonucunda elde edilen

sonuçlar, mordan baskı yönteminin, tek kazanda birden farklı renk elde etmeye imkan sağlaması, uygulama aşamaları ve süreleri, haslık değerleri gibi nedenlerle tercih edilebilir olduğu görülmüştür.

Kalıp/ağaç baskı olarak yapılan tasarımlar bambu ağacı üzerine lazer kesimle yapılmıştır. Yaygın olarak kullanılan ıhlamur ağacına alternatif olarak bambunun kullanılabilereği görülmüştür. Baskı kalıplarının kullanıldığı daha net baskılar çıkardığı görülmüştür.

Mordan baskı mevcut baskı teknikleri içinde doygun renkler elde edebileceğimiz bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mordan baskı ile elde edilebilecek desen ve renk zenginliğinin yanında, ışık ve yıkama haslığının yüksekliliği renklerin parlak olmasına da fayda sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açar, M.F. (2014). *Geleneksel Türk El Sanatlarından Tokat Ahşap Baskı Yazmacılık Sanatı ve Yaşanan Son Ustaları* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (375745)
- Barışta, H . (1988). Kastamonu’da Yazmacılık . Erdem , 4 (10) , 195-210 .
- Çiftçi, A. ve Çiftçi, F. (1975). Pamuk Basmacılığı. Ankara: KMO Yayınları.
- Enez, N. (1987). Doğal Boyamacılık: Anadolu’da Yün Boyamacılığında Kullanılmış Olan Bitkiler ve Doğal Boyalarla Yün Boyamacılığı (1. Baskı). İstanbul: Fatih Yayın Evi Matbaası.
Erişim adresi: <https://www.metmuseum.org/blogs/ruminations/2016/indian-block-printed-textiles> Erişim Tarihi: 08.08.2020.
- Ferahoğlu, N.S. (2007). *İlköğretim Okulları 8. Sınıflarda Tokat Yazma Motiflerinin Özgün Baskı Çalışmalarında Uygulama Etkinliği Üzerinde Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (206900)
- Flint, I. (2008). Eco colour: Botanical dyes for beautiful textiles (1.Baskı).Avustralya: Murdocs Books Yayınevi.
Erişim adresi: http://www.dipnotkitap.net/DENEME/Anadolu_Motifleri.htm
ErişimTarihi:14.08.2020.
- İşmal, Ö.E. ve Yıldırım, L. (2012). Tekstil Baskıcılığının Tarihçesi (1.baskı). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, R. (1974). Türk Yazmacılık Sanatı (1.baskı). İstanbul: Çeltül Matbaacılık.
- Kvavadze, Eliso, Bar-Yosef, Ofer, Belfer-Cohen, Anna, Boaretto, Elisabetta, Jakeli, Nino, Matskevich, Zinovi and Meshveliani, Tengiz. (2009). 30,000-Year-Old Wild Flax Fibers. *Science* (New York, N.Y.), 325 (5946),1359.
- Macun, H. (2019). *Tekstil Baskıcılığında Denim Özelinde Deneysel Yüzey ve Yapı Araştırmaları* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi (607865).
- Miles, L.W.C. (1994). Textile Printing. London: Society of Dyers and Colourists.

- Miles, L.W.C. (2003). Textile Printing (2.baskı). İngiltere: Hobbs The Printers.
- Rosenfield, Y. (2016). Indian Block-Printed Textiles: Past and Present, The Metropolitan Museum of Art web sitesi.
- Teker, M, S. (2016). *Rezerve Boyama Tekniği İle İndigo, Kökboya, Kekik Posasının Giysi Koleksiyonunda Kullanılması* (Sanatta Yeterlilik Tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi (421578).
- Türk Dil Kurumu. (2005). Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER**Ek.1.**

Görsel. 39: Kalıp/ağaç baskının lazer kesim uygulama aşaması (Özcan, 03.06.2020).

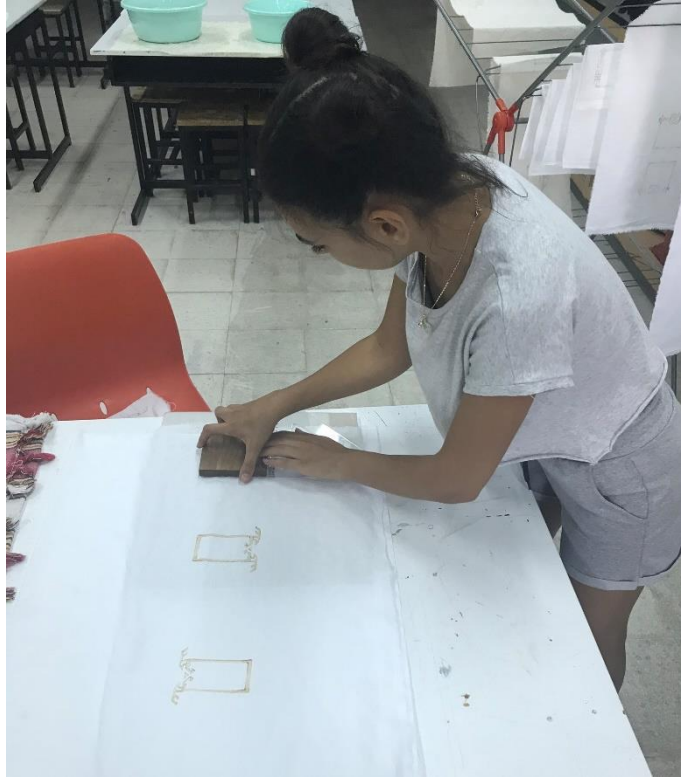
Görsel. 40: Uygulama hazırlıkları (Özcan, 10.08.2020).

Görsel. 41: Uygulama aşaması (Özcan, 10.08.2020).

Görsel. 42: Uygulama aşaması (Özcan, 10.08.2020).

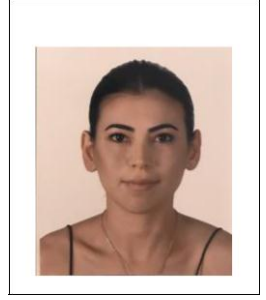
Görsel. 43: Uygulama aşaması (Özcan, 14.08.2020).

Görsel. 44: Uygulama aşaması (Özcan, 14.08.2020).

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : FİKRIYE ÖZCAN
Doğum Yeri ve Tarihi : DENİZLİ - 07.02.1993
Ev Adresi : Soğuksu Mah. 311 Sok. Öztürk Apt. No:4.
 Kat:2 . Daire.6 Muratpaşa / ANTALYA
Tel : 0534 222 05 93
Mail : fikriyeozcann@gmail.com

EĞİTİM

- İ.M.K.B. KIZ TEKNİK VE MESLEK LİSESİ (2008-2011)
- AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ. GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ. GELENEKSEL TÜRK SANATLARI BÖLÜMÜ (2013-2017)
- AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ. GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ. SANAT VE TASARIM BÖLÜMÜ YÜKSEK LİNAS (2017-2020)

İŞ TECRÜBESİ

- ZÜMRÜT ART OF GLASS / DEKORASYON – DENİZLİ
(STAJYER / 02.06.2008 – 08.08.2008)
- GÖKÇE ÜNAL İÇ MİMAR / İÇ MEKAN TASARIMI – DENİZLİ
(STAJYER / 07.06.2010 – 10.09.2010)
- İ.M.K.B. KIZ TEKNİK VE MESLEK LİSESİ – DENİZLİ
(STAJYER / 06.06.2011 – 08.07.2011)
- ÖZBAY MİM. MÜH. SAN. TİC. LTD. ŞTİ. TEKNİK ÇİZİM –
DENİZLİ (TEKNİKER / 18.10.2011 – 16.08.2013)
- AYAZ TEKSTİL SAN. TİC. LTD. ŞTİ. – DENİZLİ
(STAJYER / 15.06.2016 – 19.07.2016)
- UĞURLULAR TEKSTİL SAN. A.Ş. – DENİZLİ
(STAJYER / 20.07.2016 – 17.08.2016)
- AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ / EĞİTİM FAKÜLTESİ PEDAGOJİK FORMASYON GÜZ
DÖNEMİ / 75. YIL CUMHURİYET ANADOLU LİSESİ - ANTALYA (STAJYER ÖĞRETMEN/2016- 2017)
- FARKLI BAKIŞ ANAOKULU – ANTALYA / BELEK
(GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENİ / 25.12.2017 – 22.02.2018)
- TEOMANPAŞA HALK EĞİTİM MERKEZİ – ANTALYA
(STİLİST EĞİTİMİ PROGRAMINDA USTA ÖĞRETİCİ / 05.11.2019 – 08.02.2020)

SERTİFİKALAR

- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI SANAT TASARIM PROGRAMI (11.10.2008 - 13.06.2009)
- ÖZEL AYBİL BİLGİSAYAR KURSU AUTOCAD VE BİLGİSAYAR DESTEKLİ
TASARIM (11.10.2010 – 07.12.2010)
- AKGİM GİRİŞİMCİLİK BAŞARI SERTİFİKASI "GİRİŞİMCİLİĞİN ÇATISI PROJESİ"
(26.09.2016 -21.10.2016)
- KOSGEB UYGULAMALI GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ (26.09.2016-21.10.2016)
- TÜBİTAK 1601YENİLİK VE GİRİŞİMCİLİK YARIŞMASI KATILIM BELGESİ (14.05.2018)
- TÜBİTAK 1601YENİLİK VE GİRİŞİMCİLİK YARIŞMASI 1.LİK ÖDÜLÜ BAŞARI BELGESİ
(14.05.2018)

BİLGİSAYAR BİLGİSİ

AutoCAD 2007 (İyi Düzeyde)
 Microsoft Office (İyi Düzeyde)

REFERANSLAR

MESUT BAYRAM MİMAR (Tel) 0258 264 22 71
 DENİZLİ GÖRSEL SANATLAR DERNEĞİ CAN KURUOĞLU (Cep) 0506 7024514